

Κοινωφελές Ίδρυμα
Ιωάννη Σ. Λάιτον

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

**Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην
πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση:
θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές**

09.00: Έναρξη – χαιρετισμοί

Πρωινή συνεδρία 1

09.30 – 10.00: **Γεώργιος Παπαναστασίου** - Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων όπως αποτυπώνεται στον τόμο Χρ. Τζιτζιλής (επιμ.), *Νεοελληνικές διάλεκτοι*.

10.00-10.30: **Ιωάννα Κάππα** – Ιδιοσυγκρασιακά φωνολογικά χαρακτηριστικά της Κρητικής διαλέκτου.

10.30-11.00: **Μαρίνα Ματθαιουδάκη** - Πρόγραμμα ΔΙΑΦΩΝΗΕΝ: Η ανάδειξη των ελληνικών διαλέκτων και η ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας.

11.00-11.30: Διάλειμμα για καφέ

Πρωινή συνεδρία 2

11.30-12.00: **Κωνσταντίνος Ντίνας**: Η Διαλεκτική Ποικιλία στο πλαίσιο της Παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού.

12.00-12.30: **Σωφρόνης Χατζησαββίδης**: Η σύγχρονη ποντιακή διάλεκτος και η διδασκαλία της.

12.30-13.00: **Αργύρης Αρχάκης** – Θαλής 1: Η γλωσσική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας: Προτάσεις διδακτικής αξιοποίησής της.

13.00-14.15: Διάλειμμα για μεσημεριανό

Απογευματινή συνεδρία

14.30-15.00: **Σταυρούλα Τσιπλάκου** – Διδάσκοντας διάλεκτο σε ένα παιδαγωγικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού: η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της Κύπρου.

15.00-15.30: **Δημήτρης Παπαζαχαρίου** – Ελληνικές διαλεκτικές πολυτροπικές βάσεις δεδομένων και οι εκπαιδευτικές τους εφαρμογές.

15.30-16.00: **Δήμητρα Μελισσαροπούλου** – υλοποίηση του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού online λεξικού.

16.00-16.30: **Άγγελος Πατσιάς, Άννα Σφακιανάκη, Γιώργος Κλειδής, Στέλιος Τσιγδινός & Μαρίνα Τζακώστα** - **Επιστημονικές Μελέτες 2014 Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Λάτση**: Πώς διαλεκτικοί θησαυροί ζωντανεύουν στο ελληνικό σχολείο: Η χρήση του Ψηφιακού Μουσείου Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας στην ελληνική εκπαίδευση.

16.30: κλείσιμο της ημερίδας

Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων όπως αποτυπώνεται στον τόμο Χρ. Τζιτζιλής (επιμ.), *Νεοελληνικές διάλεκτοι*

Γεώργιος Παπαναστασίου

Τμήμα Φιλολογίας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών Α.Π.Θ.

papana@lit.auth.gr

Εκδοτικό γεγονός τεράστιας σημασίας στον χώρο της νεοελληνικής διαλεκτολογίας είναι αναμφίβολα η δημοσίευση του τόμου Χρ. Τζιτζιλής (επιμ.), *Νεοελληνικές διάλεκτοι*, ενός συλλογικού έργου έκτασης 2.000 σελίδων που εκπονήθηκε στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών και αποτελεί καρπό δεκαετούς προσπάθειας, η οποία έχει αναδείξει το Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη στον κύριο φορέα μελέτης των νεοελληνικών διαλέκτων στη Βόρεια Ελλάδα.

Ο σκοπός της παρούσας ομιλίας δεν εξαντλείται στην παρουσίαση του τόμου, των βασικών χαρακτηριστικών του και των νέων προσεγγίσεων και καινοτομιών που αυτός συνεπάγεται στη μελέτη των διαλέκτων της νέας ελληνικής, αλλά επικεντρώνεται στη σημερινή κατάσταση των ιδιωμάτων, όπως αυτή περιγράφεται και αναλύεται στα επιμέρους κεφάλαια και στην Εισαγωγή του τόμου.

Η γνώση της σημερινής κατάστασης των νεοελληνικών διαλέκτων στην επαφή τους με την κοινή νέα ελληνική είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την εξέταση της θέσης που μπορεί να έχουν στην ελληνική εκπαίδευση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. 2001. *Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Τζιτζιλής, Χρ. υπό έκδ. *Νεοελληνικές διάλεκτοι*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Τριανταφυλλίδης, Μ. 1938. *Νεοελληνική γραμματική, Ιστορική εισαγωγή*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Ιδιοσυγκρασιακά φωνολογικά χαρακτηριστικά της Κρητικής διαλέκτου

Ιωάννα Κάππα
Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης
kappa@uoc.gr, kappa@otenet.gr

Η Κρητική διάλεκτος αποτελεί μία ζωντανή διαλεκτική ποικιλία της Ελληνικής γλώσσας και διαθέτει ορισμένα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά, π.χ. φωνολογικά, λεξικά κ.ά. που την καθιστούν αναγνωρίσιμη από του μη-ομιλητές της διαλέκτου και της προσδίδουν την ιδιαιτερότητά της. Η διάλεκτος χρησιμοποιείται, όχι μόνο από τους γηραιότερους κατοίκους του νησιού, αλλά και από τις νεώτερες γενιές.

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει τα βασικά, ιδιοσυγκρασιακά φωνολογικά χαρακτηριστικά της διαλέκτου που την καθιστούν ξεχωριστή και την διακρίνουν από τις υπόλοιπες ελληνικές διαλέκτους, για παράδειγμα, την ιδιαίτερη εκφορά των υγρών συμφώνων /l, r/ ως ένα ανακεκαμμένο ρωτικό σύμφωνο, την εκφορά των ουρανικοποιημένων ραχιαίων συμφώνων της Νέας Ελληνικής ως διαλεκτικά ουρανικά ή /και φατνο-ουρανικά προστριβόμενα, την άρση χασμωδίας μέσω ανάπτυξης συμφώνων.

**Πρόγραμμα ΔΙΑΦΩΝΗΕΝ:
Η ανάδειξη των ελληνικών διαλέκτων και η ευαισθητοποίηση της
εκπαιδευτικής κοινότητας**

Μαρίνα Ματθαίουδάκη
Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Α.Π.Θ.
marmat@enl.auth.gr

Στόχος της παρουσίασης είναι η προβολή μίας συγκεκριμένης καινοτόμας δράσης που υλοποιείται στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Θαλής». Το πρόγραμμα στοχεύει στην καταγραφή και γλωσσολογική ανάλυση του φωνηεντικού συστήματος διαφόρων ελληνικών διαλεκτικών περιοχών και αποσκοπεί στην ενημέρωση της εκπαιδευτικής κοινότητας σχετικά με το πλούτο των ελληνικών διαλέκτων. Η καινοτομία του συνολικού ερευνητικού αυτού προγράμματος είναι ότι αποτελεί την πρώτη συστηματική, συγκριτική, διεπιστημονική και εργαστηριακή τέτοια μελέτη αφού για πρώτη φορά σχεδιάζεται η συλλογή, ψηφιοποίηση, ανάλυση και διαδικτυακή διάθεση διαλεκτικών φωνητικών δεδομένων από διαλέκτους που καλύπτουν μεγάλο εύρος της Ελλάδας. Η καινοτομία της υποδράσης την οποία παρουσιάζω έγκειται στο γεγονός ότι πρόκειται για την πρώτη οργανωμένη προσπάθεια αξιοποίησης των αποτελεσμάτων αυτής της έρευνας με τη διοχέτευση των γλωσσολογικών αποτελεσμάτων στο σύνολο της εκπαιδευτικής κοινότητας, συνδέοντας με άμεσο τρόπο την έρευνα με την καθημερινότητα. Το εκπαιδευτικό υλικό απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς και μαθητές της Β΄βάθμιας και Γ΄ βάθμιας Εκπαίδευσης και στόχος του είναι να ευαισθητοποιηθεί η εκπαιδευτική κοινότητα (καθηγητές και μαθητές) για τον πλούτο των ελληνικών διαλέκτων και την ανάγκη διατήρησής τους έτσι ώστε να αποστιγματοποιηθούν τα διαλεκτικά φωνητικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, οι στόχοι για τους εκπαιδευτικούς είναι να αποκτήσουν βασικές γνώσεις σχετικά με τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στις διαλέκτους (ήχοι/προφορά) και γνώσεις μεθοδολογίας για τη διδασκαλία των διαφορών αυτών. Όσον αφορά τη μαθητική κοινότητα, στόχος μας είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με τις διαλεκτικές διαφορές και να κατανοήσουν τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς που μεταφέρεται μέσω των τοπικών διαλέκτων, και κατά συνέπεια την αναγκαιότητα της διατήρησής τους.

Η Διαλεκτική Ποικιλία στο πλαίσιο της Παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού

Κωνσταντίνος Ντίνας
Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
kdinas@uowm.gr

Η γλωσσική ποικιλότητα –αδιαμφισβήτητη για κάθε γλώσσα– με τις πολλές της διαστάσεις απασχόλησε και απασχολεί γλωσσολόγους και παιδαγωγούς. Μια από τις πιο παλιές και γνωστές της εκφάνσεις είναι η γεωγραφική, γνωστή και ως *οριζόντια διαλεκτική ποικιλία*. Οι *διάλεκτοι*, την αξία και τη σημασία των οποίων για την ολοκληρωμένη μελέτη κάθε γλώσσας οι ειδικοί επιστήμονες εξαίρουν με ιδιαίτερη έμφαση, δεν αντιμετωπίστηκαν πάντα και παντού με την ίδια προσοχή και ευαισθησία. Οι λόγοι είναι πολλοί και έχουν να κάνουν συνήθως με τη στάση που οι κοινωνίες, κάτω από τις κατά καιρούς συγκυρίες και τις γενικότερες ιδεολογικές και πολιτικές τους επιλογές, διαμόρφωναν απέναντι στην ετερότητα υπό τις διάφορες εκδοχές της.

Τη σημερινή εποχή, παρόλη τη διαφαινόμενη ομογενοποίηση που επιχειρείται υπό την επίδραση της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και της επικράτησης του Διαδικτύου, οι διάλεκτοι και η γλωσσική ποικιλία γενικά αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερα θετικό πνεύμα ως φορείς πολιτιστικών και γλωσσικών αξιών. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται σε γλωσσοδιδακτικό επίπεδο η *Παιδαγωγική του Κριτικού Γραμματισμού* με τις διάφορες εκδοχές της (πβ. την Παιδαγωγική του Γραμματισμού με Βάση τα Κειμενικά Είδη της Σχολής του Σίδνεϊ και την Παιδαγωγική των Πολυγραμματισμών) τοποθετούμενη απολύτως θετικά απέναντι στη γλωσσική/διαλεκτική ποικιλότητα και ενσωματώνοντάς την δημιουργικά στα Προγράμματα Γλωσσικής Διδασκαλίας.

Η σύγχρονη ποντιακή διάλεκτος και η διδασκαλία της

Σωφρόνης Χατζησαββίδης
Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Α.Π.Θ.
sofronis@nured.auth.gr

Η ποντιακή διάλεκτος αποτελεί μια από τις νεοελληνικές διαλέκτους που διαμορφώθηκαν μετά τα ελληνιστικά χρόνια. Δημιουργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε ως όργανο επικοινωνίας από τους κατοίκους των νότιων παραλίων του Εύξεινου Πόντου, αλλά εδώ και ενενήντα περίπου χρόνια χρησιμοποιείται από ποντιακής καταγωγής άτομα που ζουν στην Ελλάδα και κυρίως σε αστικές και αγροτικές περιοχές της βόρειας Ελλάδας. Όπως όλες οι νεοελληνικές διάλεκτοι, έτσι και ποντιακή βρίσκεται σε μια πορεία λειτουργικής και δομικής συρρίκνωσης. Γι' αυτό τα τελευταία χρόνια άρχισαν να γίνονται προσπάθειες διδασκαλίας της από διάφορους ποντιακούς φορείς. Εδώ και δύο χρόνια η προσπάθεια αυτή πήρε πιο θεσμικό χαρακτήρα με αποτέλεσμα να εκδοθεί και σχετικό εγχειρίδιο για τη διδασκαλία της ποντιακής και να ενταχθεί η διδασκαλία στα Δια Βίου προγράμματα των Δήμων.

Η ανακοίνωση περιέχει δύο μέρη: στο πρώτο παρουσιάζονται, αρχικά, στοιχεία της ιστορικής και γλωσσολογικής ταυτότητας της ποντιακής, καθώς και στοιχεία της κοινωνιογλωσσολογικής ταυτότητας της σύγχρονης ποντιακής, αλλά και ορισμένες γλωσσικές ιδιαιτερότητες της ποντιακής σε σύγκριση με τη σύγχρονη νέα ελληνική. Στο δεύτερο μέρος γίνεται αρχικά αναφορά στις πρώτες προσπάθειες για τη διδασκαλία της ποντιακής, στον προβληματισμό που αναπτύχθηκε για τη θεσμοθέτηση της διδασκαλίας της σε δύο ποντιακού ενδιαφέροντος συνέδρια και στις πιο πρόσφατες προσπάθειες θεσμοθέτησης της διδασκαλίας της. Στη συνέχεια γίνεται μια κριτική παρουσίαση του εγχειριδίου για τη διδασκαλία της ποντιακής που εξέδωσε το 2013 ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Ποντίων Εκπαιδευτικών και, τέλος, παρουσιάζονται κάποια αποτελέσματα από τη μικρής έκτασης έρευνα που διεξήχθη μεταξύ των ατόμων που παρακολούθησαν μαθήματα ποντιακής κατά την περίοδο 2013-2014 προκειμένου να διερευνηθούν κάποια δημογραφικά και διδακτικής φύσης στοιχεία.

Η γλωσσική ποικιλότητα σε κείμενα μαζικής κουλτούρας: Προτάσεις διδακτικής αξιοποίησής της¹

Αργύρης Αρχάκης
Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών
archakis@upatras.gr

Τα τελευταία χρόνια, το ενδιαφέρον της κοινωνιογλωσσολογίας και της ανάλυσης λόγου έχει στραφεί στον τρόπο αναπαράστασης της γλωσσικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής κουλτούρας, όπως τηλεοπτικά προγράμματα, τραγούδια, διαφημίσεις. Παράλληλα, η στροφή των σχολικών προγραμμάτων προς τις εξωσχολικές εμπειρίες των μαθητών/τριών έχει αναδείξει τη σημασία αξιοποίησης της μαζικής κουλτούρας στη γλωσσική διδασκαλία.

Η παρούσα ανακοίνωση στοχεύει καταρχάς στην ανάλυση του τρόπου απεικόνισης της γλωσσικής ποικιλότητας σε τηλεοπτικά κείμενα μαζικής κουλτούρας. Η ανάλυσή μας εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της *κριτικής ανάλυσης λόγου*, σύμφωνα με την οποία ο λόγος δεν αντανακλά την πραγματικότητα, αλλά τη συγκροτεί αποτελώντας φορέα αξιών και ιδεολογιών. Το ειδικότερο ενδιαφέρον της ανάλυσής μας επικεντρώνεται στην χιουμοριστική αναπαράσταση των γλωσσικών ποικιλιών σε τηλεοπτικά κείμενα μαζικής κουλτούρας αναδεικνύοντας την ανισότητα μεταξύ του κυρίαρχου γλωσσικού κώδικα και των διαφόρων γλωσσικών ποικιλιών.

Η ανακοίνωσή μας ολοκληρώνεται με προτάσεις διδακτικής αξιοποίησης των πορισμάτων της ανάλυσης. Ειδικότερα, εφαρμόζοντας το μοντέλο των πολυγραμματισμών, θα προτείνουμε ένα διδακτικό πλαίσιο βάσει του οποίου μπορεί να προσεγγιστεί και να αναδειχθεί κριτικά ο τρόπος με τον οποίο συντελείται η φυσικοποίηση της ανισότητας μεταξύ των γλωσσικών ποικιλιών στα τηλεοπτικά κείμενα.

¹ Η παρούσα έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα ανακοίνωση χρηματοδοτείται από το ερευνητικό πρόγραμμα ΘΑΛΗΣ (2011-2015) με τίτλο «Γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσικές ιδεολογίες στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: Σχεδιασμός, ανάπτυξη και αξιολόγηση παιδαγωγικού υλικού για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης» (Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων, Πολιτισμού & Αθλητισμού, Κωδικός ID: MIS 375599). Ο Αργύρης Αρχάκης είναι επικεφαλής της ομάδας του Πανεπιστημίου Πατρών η οποία αποτελείται από την Άννα Φτερνιάτη, τον Δημήτρη Παπαζαχαρίου, την Βάσια Τσάμη και εξωτερικούς συνεργάτες την Βίλλυ Τσάκωνα και την Σοφία Λαμπροπούλου.

Διδάσκοντας διάλεκτο σε ένα παιδαγωγικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού: η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της Κύπρου

Σταυρούλα Τσιπλάκου
Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
stavroula.tsiplakou@ouc.ac.cy

Ποια μπορεί να είναι η συνεισφορά της διδασκαλίας των διαλέκτων σε ένα παιδαγωγικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού; Τα νέα Πρόγραμμα Σπουδών για τη διδασκαλία της γλώσσας τόσο στην Κύπρο όσο και στην Ελλάδα υιοθετούν θεμελιώδεις αρχές της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού, η βασική λογική της οποίας συνοψίζεται (α) στην κατάκτηση και παραγωγή πολλαπλών κειμενικών ειδών και μορφών γλώσσας και (β) στην κριτική επίγνωση της κοινωνικής-σημειωτικής λειτουργίας των διαφόρων κειμενικών ειδών και μορφών/ποικιλιών της γλώσσας, δηλαδή στην κριτική γλωσσική ενημερότητα (βλ. ενδεικτικά Bayham 1995, Gee 2011, Kalantzis & Cope 2012). Με βάση τις παραπάνω θέσεις, στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Κύπρου προτάθηκε η συστηματική λειτουργική αξιοποίηση της γλωσσικής ποικιλότητας (γεωγραφικής και υφολογικής), όχι μόνο για σκοπούς ενίσχυσης της γλωσσικής ενημερότητας (βλ. Παπανικόλα 2010, Παπαρανίου 2010, Τσιπλάκου 2007, Τσιπλάκου 2007, Τσιπλάκου & Χατζηγιωάννου 2010, Yakoumetti 2007) αλλά και για την καλλιέργεια κριτικών στάσεων απέναντι στη γλωσσική χρήση και στις διάφορες εκφάνσεις της γλωσσικής ποικιλότητας ως ενδείκτες στάσεων, ταυτοτήτων, τρόπων αναπαράστασης -κατασκευής της κοινωνικής πραγματικότητας. Στην ανακοίνωση αυτή, μέσα από μια σειρά από παραδείγματα από μελέτες περίπτωσης ή/και παιδαγωγικές παρεμβάσεις, δείχνω πώς υλοποιήθηκε ο στόχος της σύνδεσης της διδασκαλίας της διαλέκτου με τον κριτικό γραμματισμό στο εκπαιδευτικό συγκείμενο της Κύπρου κατά την περίοδο πιλοτικής εφαρμογής του νέου Προγράμματος Σπουδών.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Bayham, M. (1995). *Literacy Practices: Investigating Literacy in Social Contexts*. Boston, Mass.: Addison Wesley.
- Gee, J. P. (2011). *Social Linguistics and Literacies: Ideology in Discourses*. 4^η Έκδοση. London/New York: Routledge.
- Kalantzis, M. & B. Cope. (2012). *Literacies*. Cambridge: Cambridge University Press
- Παπανικόλα, Ε. (2010). «Πώς πάμε στο «και» περνώντας από το δρόμο του «τζιαι»; Διαλεκτική εκπαίδευση και μεταγλωσσική ενημερότητα στην Α' Δημοτικού». Φτιάκα, Ε., Σ. Συμεωνίδου & Μ. Σωκράτους (επιμ.) *Πρακτικά*

του 11^{ου} Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου. Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου, 375-384.

Papapavlou, A. (2010). "Language planning in action: Searching for a viable bidialectal program." *Language Problems and Language Planning* 34, 120-140.

Tsiplakou, S. (2007) "Linguistic variation in the Cypriot language classroom and its implications for education." Papapavlou, A. & P. Pavlou (επιμ.) *Sociolinguistic and Pedagogical Dimensions of Dialects in Education*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 236-264.

Τσιπλάκου, Σ. (2007). «Γλωσσική ποικιλία και κριτικός εγγραμματισμός: Συσχετισμοί και παιδαγωγικές προεκτάσεις.» Ματσαγγούρας, Η.Γ. (επιμ.) *Σχολικός Εγγραμματισμός: Λειτουργικός, Κριτικός και Επιστημονικός*. Αθήνα: Γρηγόρης, 466-511.

Τσιπλάκου, Σ. & Ξ. Χατζιωάννου. (2010). «Η διδασκαλία της γλωσσικής ποικιλότητας: μια παιδαγωγική παρέμβαση.» *Studies in Greek Linguistics* 30. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 617-629.

Ελληνικές διαλεκτικές πολυτροπικές βάσεις δεδομένων και οι εκπαιδευτικές τους εφαρμογές

Δημήτρης Παπαζαχαρίου
Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών
papaz@upatras.gr

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιάσουμε τρεις ελληνικές διαλεκτικές πολυτροπικές βάσεις δεδομένων αιχμής (τις GreeD, ΔΙΑΦΩΝΙΕΝ& AMiGre). Αναλυτικότερα, θα παρουσιάσουμε τους στόχους τους, τη δομή τους, τις γλωσσικά και μη γλωσσικά δεδομένα που περιλαμβάνουν, καθώς και τις εφαρμογές τους, ειδικά εκείνες που σχετίζονται με την εκπαίδευση.

Την τελευταία δεκαετία, έχουμε γίνει μάρτυρες μεγάλων μεθοδολογικών αλλαγών σε τομείς της Γλωσσολογίας οι οποίοι προϋποθέτουν την ύπαρξη μεγάλου αριθμού δεδομένων, όπως για παράδειγμα η Διαλεκτολογία. Αναλυτικότερα, η ανάπτυξη πολυτροπικών ψηφιακών βάσεων δεδομένων δημιούργησε νέα εργαλεία τα οποία επιτρέπουν τη γρήγορη, εύκολη και αποτελεσματική επεξεργασία μεγάλου όγκου δεδομένων. Ηχητικά και οπτικά αρχεία παρουσιάζονται παράλληλα και ταυτόχρονα με τις μεταγραφές τους, καθώς και με περαιτέρω επισημειώσεις, ενώ οι ερευνητές έχουν τη δυνατότητα συνεχούς ελέγχου και εμπλουτισμού των μεταγραφών και των επισημειώσεων. Την ίδια περίοδο, έχουν αναπτυχθεί νέα λογισμικά, τα οποία επιτελούν εργασίες, είτε αυτοματικά, είτε ημι-αυτοματικά, οι οποίες μέχρι πρότινος απαιτούσαν πολλαπλάσιες ώρες κοπιαστικής εργασίας των ερευνητών, όπως η φωνητική μεταγραφή, ο προσδιορισμός των ορίων λέξεων, συλλαβών και τεμαχίων, καθώς και η περιγραφή της επιτονικής καμπύλης.

Εξαιτίας των προφανών πλεονεκτημάτων τους, οι πολυτροπικές διαλεκτικές βάσεις δεδομένων έχουν γίνει αναγκαίο μεθοδολογικό εργαλείο στη διαλεκτική έρευνα που διεξάγεται στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Το αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής είναι η δημιουργία τριών διαλεκτικών πολυτροπικών βάσεων δεδομένων. Ειδικότερα, η βάση δεδομένων GreeD έχει ως στόχο τη συλλογή όσο το δυνατό περισσότερων ηχογραφήσεων καθημερινών διαλεκτικών συνομιλιών από όλη την Ελλάδα. Δημιουργήθηκε το 2006 και από τότε εμπλουτίζεται συνεχώς. Περιλαμβάνει προφορικά δεδομένα που συγκεντρώθηκαν στα πλαίσια των ερευνητικών προγραμμάτων για τις Ελληνικές διαλέκτους που εκπονήθηκαν από την καθ. Ράλλη, καθώς και από μέλη του Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων του πανεπιστημίου Πατρών. Επίσης εμπλουτίζεται συνεχώς με διαλεκτικές ηχογραφήσεις, οι οποίες πραγματοποιούνται στα πλαίσια μεταπτυχιακών μαθημάτων, καθώς και διπλωματικών εργασιών προπτυχιακού και μεταπτυχιακού επιπέδου, από φοιτητές της ειδίκευσης Γλωσσολογίας του τμήματος Φιλολογίας του πανεπιστημίου Πατρών.

Η βάση δεδομένων ΔΙΑΦΩΝΙΕΝ συγκεντρώνει το ηχογραφημένο υλικό ερευνητικού προγράμματος στα πλαίσια της δράσης "Θαλής", το οποίο χρηματοδοτείται από την Ε.Ε. και το ελληνικό υπουργείο παιδείας, με

επιστημονική υπεύθυνη την επ.καθ. Μπαλτατζάνη. Ο σκοπός του συγκεκριμένου ερευνητικού προγράμματος είναι η μελέτη του φωνηεντικού συστήματος έξι ελληνικών διαλέκτων (των Κρητικών, των Πελοποννησιακών, των Ηπειρώτικων, των Κοζανίτικων, των Λαρισινών, και της Κοινής Νέας Ελληνικής). Η βάση δεδομένων περιλαμβάνει ηχογραφήσεις διαλεκτικής ομιλίας που πραγματοποιήθηκαν σε διαφορετικές επικοινωνιακές περιστάσεις και περιλαμβάνει επισημειώσεις με φωνητικές και φωνολογικές πληροφορίες. Η βάση θα χρησιμοποιηθεί και για διδακτικούς σκοπούς.

Η τρίτη βάση δεδομένων ονομάζεται AMiGre και συγκεντρώνει, όπως και η προηγούμενη, τα δεδομένα από ένα άλλο ερευνητικό πρόγραμμα της δράσης "Θαλής", επίσης χρηματοδοτούμενο από την Ε.Ε. και το ελληνικό υπουργείο παιδείας, με επιστημονική υπεύθυνη την καθ. Ράλλη. Ο σκοπός του προγράμματος είναι η μελέτη και σύγκριση των Καππαδοκικών, Ποντιακών και Αϊβαλιώτικων, τριών ελληνικών διαλέκτων της Μικράς Ασίας. Η βάση δεδομένων περιλαμβάνει προφορικά και γραπτά δεδομένα από τις τρεις παραπάνω διαλέκτους, και πέρα από τις μεταγραφές τους και τις μεταφράσεις τους, περιλαμβάνει επισημειώσεις με πληροφορίες για τη φωνητική, τη φωνολογία και τη μορφολογία τους.

Υλοποίηση του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού online λεξικού

Δήμητρα Μελισσαροπούλου
Πανεπιστήμιο Πατρών
dmelissa@patreas.upatras.gr

Η σύνταξη λεξικών για την πρότυπη γλώσσα, μολονότι αποτελεί μια εξαιρετικά επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία, ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό παγιωμένες αρχές και πρακτικές της λεξικογραφικής έρευνας. Αντίθετα, η σύνταξη (δια-) διαλεκτικών λεξικών αποτελεί ένα εξαιρετικά καινοτόμο εγχείρημα, καθώς σημαντικά ζητήματα που αφορούν τόσο τον χαρακτήρα όσο και τη δομή και το περιεχόμενο τέτοιου είδους λεξικών δεν έχουν τύχει ακόμα συστηματικής διερεύνησης. Στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι να παρουσιάσει τόσο τη μακροδομή όσο και τη μικροδομή του πρώτου πολυμεσικού τρι-διαλεκτικού online λεξικού για τις μικρασιατικές διαλέκτους του Αϊβαλιού και των Μοσχονησιών, της Καππαδοκίας και του Πόντου. Το συγκεκριμένο ηλεκτρονικό λεξικό θα περιλαμβάνει περίπου 2.500 λήμματα για καθεμία από τις τρεις μικρασιατικές διαλέκτους. Η δυναμική του μακροδομή θα επιτρέπει στους χρήστες να εφαρμόζουν πολλαπλά κριτήρια στις μηχανές αναζήτησης, ενώ όσον αφορά το επίπεδο της μικροδομής, θα υπάρχει πρόσβαση σε μια ποικιλία από δεδομένα (γραπτά, ακουστικά, οπτικά, βίντεο). Μετά την ολόκληρωσή του θα είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο σε συγκεκριμένη σελίδα και εύκολα προσβάσιμο σε όλα τα διαφορετικά είδη χρηστών. Το συγκεκριμένο λεξικό αποτελεί ένα από τα προϊόντα του υπό υλοποίηση ερευνητικού προγράμματος Θαλής με τίτλο «Πόντος, Καππαδοκία, Αϊβαλί: Στα χνάρια της Μικρασιατικής Ελληνικής» το οποίο υλοποιείται στο Πανεπιστήμιο Πατρών με επιστημονική υπεύθυνη την καθ. Αγγελική Ράλλη.

Πώς διαλεκτικοί θησαυροί ζωντανεύουν στο ελληνικό σχολείο: Η εκπαιδευτική χρήση του Ψηφιακού Μουσείου Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας

Άγγελος Πατσιάς, Άννα Σφακιανάκη, Γιώργος Κλειδής, Στέλιος Τσιγδινός & Μαρίνα Τζακώστα

Δημοτικό Σχολείο Φουρφουρά, Αμαρίου & Π.Τ.Π.Ε.. Πανεπιστήμιο Κρήτης
angelpats@gmail.com, martzak74@gmail.com, martzak@edc.uoc.gr

Με την εισήγησή μας γίνεται η πρώτη επίσημη παρουσίαση του Ψηφιακού Μουσείου Ελληνικής Προφορικής Ιστορίας (ΨηΜΟΠΙ) ως εργαλείου για την εκπαιδευτική αξιοποίηση των νεοελληνικών διαλέκτων. Πιο συγκεκριμένα, θα παρουσιάσουμε τις αρχές οι οποίες διέπουν τη δημιουργία του ΨηΜΟΠΙ, τους τρόπους οργάνωσής του, τα περιεχόμενά του καθώς και ενδεικτικές δραστηριότητες διδασκαλίας των νεοελληνικών διαλέκτων. Τέλος θα συζητήσουμε ομοιότητες και διαφορές με τα ήδη υπάρχοντα Μουσεία Προφορικής Ιστορίας καθώς και τη συμβολή του ΨηΜΟΠΙ ως ένα νέο και καινοτόμο Μουσείο Προφορικής Ιστορίας.